

Słowa kluczowe: Księga Syracha, mężczyzna, mędrzec, mądrość, poszukiwanie mądrości

Keywords: Book of Sirach, man, sage, wisdom, quest for wisdom

S. Jolanta Judyta Pudełko PDDM

PAPIESKI WYDZIAŁ TEOLOGICZNY W WARSZAWIE

COLLEGIUM JOANNEUM

MĘDRZEC - IDEAŁ DLA WYBRANYCH? TOŻSAMOŚĆ MĘDRCA W KSIĘDZE SYRACHA

Księga Syracha oprócz wielu szczegółowych pouczeń na temat różnych aspektów ludzkiego życia szkicuje ideał zdobywania mądrości, czyli stawania się mędrcem. W Syr 14,20 czytamy: „Szczęśliwy mężczyzna, który będzie zajmował się mądrością”. Samo to stwierdzenie wskazuje, że bycie mędrcem stanowi najwyższy ideał życia każdego Izraelity. Z dalszych wersetów tego fragmentu, traktującego o zdobyciu mądrości (Syr 14,20 – 15,10), okazuje się, że wymaga to nie lada trudu. Jest to trud zarówno intelektualny (14,20b-21), jak i wysiłek angażujący siły fizyczne i całą egzystencję człowieka. Aby podkreślić wysiłek zdobywania mądrości, autor używa metafor polowania (14,22) oraz szpiegowania (14,23). Posiadanie zaś mądrości wyraża trzecia metafora – zamieszkanie w jej bliskości (14,24-25) (Piwowar, 2016c, s. 183–225; s. 357–417; Bardski, 2012, s. 9–24). Czy jest to zatem możliwe i dostępne dla każdego? Czy bycie mędrcem stanowi zawód, czy jest to coś więcej? Czy sam Syrach może stanowić dla czytelnika przykład, jak należy zdobywać mądrość i do czego ten wysiłek prowadzi? Niniejsza prezentacja ma na celu przyjrzenie się możliwości stania się mędrcem według nauczania Księgi Syracha.

MĘDRZEC – ZAWÓD CZY POWOŁANIE? (SYR 39,24 – 39,11)

W egipskiej *Satyrze na wszystkie zawody* czytamy o trudach i udrękach, jakie czekają ludzi podejmujących się różnych i koniecznych na ziemi fachów. Ciężar pracy kowala, cieśli, kamieniarza, fryzjera, kupca, wytwórcy cegieł, rolnika, balsamisty zwłok, tkacza, pracza, rybaka, ogrodnika, łowcy ptaków, wytwórcy strzał itp., zawiera się nie tylko w związanym z jej wykonywaniem trudzie, brudzie, zgiętym karku, nudzie czy nieprzyjemnym zapachu. Wszystkie te zawody wykazują zależność od tego, kto daje pracę najemnikom. Jedynie zawód pisarza daje pełną satysfakcję i wolność. Egipski autor konkluduje: „Stań się pisarzem – to zawód odpowiedni dla ciebie. Zawołasz jednego, tysiąc ci odpowie. Będziesz swobodnie przechadzał się po drodze. Nie będziesz jak wynajęty wół” (Litcheim, 1976, s. 171).

Z pewnością Syrach znał to pouczenie i w jakimś stopniu odniósł się do niego, opisując w perykopie 38,24 – 39,11 tożsamość i rolę mędrca w konfrontacji z innymi zawodami (Skehan, Di Lella, 1987, s. 449; Brzegowy, 2007, s. 363–379; Piwowski, 2016d, s. 527–600). Początek perykopy 38,24 zwraca właśnie uwagę na wolność od utrapień codzienności, jakim cieszy się ten, który poświęca swe życie mądrości: „Uczony w Piśmie zdobywa mądrość w czasie wolnym od zajęć, i kto ma mniej działania, ten stanie się mądry” (Skehan, Di Lella, 1987, s. 450)¹. Inny los spotyka tych, którzy pracują w różnych zawodach. W kolejnych wersetych (38,25-30) Syrach sam wymienia rolnika, budowniczego, rzemieślnika, kowala, garncarza, wskazując na ich trud i zaangażowanie, które nie pozwalają im już myśleć o niczym innym poza ich pracą. Mędrzec nie wyśmiewa jednak ich trudu i na wzór egipskiej satyry nie poniża wartości ich działań. Przeciwnie, w konkluzji docenia konieczność pracy, dzięki której funkcjonuje świat stworzony (Skehan, Di Lella, 1987, s. 450; Beentjes, 2001, s. 275)².

Jednak postęp ludzkości to nie tylko materialna, fizyczna praca. Potrzebni są ci, którzy będą kierować dziejami świata, wydawać sprawiedliwe wyroki, podejmować decyzje. Na początku perykopy, w 38,24, pojawia się jednak termin wskazujący na tę wyróżniającą się profesję. W wersji greckiej jest tu użyty termin γραμματεὺς („uczony”, „pisarz”), a hebrajskiej סופר („pisarz”)

1 „Thus emphasizing the necessity of free time in which one can study and reflect. In contrast, the farmer who wearies himself with the heavy work of plowing and caring for his livestock, and is content to do so, can hardly have the energy or disposition to study so as to become wise”.

2 Mędrzec zwraca na to uwagę w 7,15: „Nie pogardzaj ciężką pracą, ani uprawą roli ustanowioną przez Najwyższego”.

(Piwowar, 2016d, s. 536)³. A zatem ten może stać się mędrce, kto sam poświęca się nauce i zgłębianiu Pism. Można zauważyć tu aluzję do postaci Ezdrasza, który właśnie tak był nazywany (por. Ezd 7,6-11; Ne 8,1). Jednak Syrach nie uwzględnił Ezdrasza w panoramie bohaterów historii Izraela w *Pochwale ojców* (zob. na ten temat: Höffken, 1975, s. 184–202; Begg, 1988, s. 14–18; Piwowar, 2011, s. 103–129.). W okresie perskim, a także również w okresie rządów Ptolemeusza i Seleucydów γραμματεὺς był to człowiek pracujący w administracji państwowej, w urzędach związanych z sądownictwem i finansami (Gammie, 1990, s. 367). Syrach odnosi się tu być może do systemu sądowiczego, który funkcjonował w Palestynie również podczas rządów Ptolemeusza (tamże, s. 366). W judaizmie czasów Syracha pisarz był człowiekiem wykształconym w znajomości Pisma, zwłaszcza w tym, co dotyczyło Prawa. Jego zadaniem było pouczać innych o tym, co dotyczyło tradycji i dziedzictwa Izraela (Skehan, Di Lella, 1987, s. 450)⁴. Termin γραμματεὺς pojawia się jednak tylko na początku tekstu (38,24), gdy autor dokonuje zestawienia, porównania z innymi zawodami (Piwowar, 2016d, s. 542–543)⁵. Nie pojawia się już jednak w dalszej części (39,1-11), w której Syrach prezentuje cechy charakterystyczne tego, kto zajmuje się mądrością. Ten fakt jest znaczący do zrozumienia przesłania tego tekstu. Autor chce bowiem zaprezentować mędrca nie tylko przez zakwalifikowanie go do ja-

3 Użycie terminu γραμματεὺς pojawia się w Księdze Syracha tylko dwa razy. W 10,5 jest tłumaczeniem terminu מורה („prawodawca”), w 38,24 natomiast tłumaczy termin סופר („pisarz”). Piwowar zauważa: „Rzeczownik *grammateus* w greckim tekście Syr występuje jeszcze tylko raz. W 10,5 mędrzec stwierdza, że »w ręku Pana [jest] pomyślność człowieka/ męża i osobie uczonego w Piśmie (*grammateus*) nada [On] swoją chwałę«. Werset ten należy do perykopy 10,1-5, która mówi o władcach i roli, jaką w ich działalności odgrywa mądrość lub jej brak (zob. 10,1-3). W sposób nieoczekiwany i zaskakujący dla czytelnika, w ostatnim stychu tej perykopy Syrach mówi o chwale, której Bóg udzieli uczonemu w Piśmie. Ten zapowiedziany dar wyróżnia go i stawia nawet w pewnym sensie ponad władcami, ponieważ tekst nie mówi o udzieleniu im przez Boga tak wielkiego daru. W ten sposób osoba uczonego w Piśmie w 10,5b została wyeksponowana poprzez ukazanie jej niezwyklego znaczenia – partycypuje on w chwale Bożej (zostanie mu nadana jakaś jej część). Wydaje się, że werset ten zapowiada szersze omówienie roli i ogromnego znaczenia uczonego w Piśmie, a poprzez to przygotowuje czytelnika na obszerniejsze przedstawienie tej postaci, które autor zamieścił w 38,24 – 39,11. Być może przyczyny nieoczekiwanego pojawienia się w 10,5b *grammateus* należy upatrywać w 10,2a, gdzie mowa jest o ministrach (*hoi leitourgoi*), do których, jak świadczy 39,4ab, należeli także uczeni w Piśmie”.

4 Tożsamość pisarza w czasach Syracha odnosiła się zarówno do wymiaru intelektualnego, jak i duchowego: „In the Judaism of Ben Sira’s time, the scribe (in Heb *sōpēr*) was a well-traveled, cultured, and pious Jew who was highly trained in the Sacred Scriptures, especially the Law; his principal responsibility was to instruct others in the glories of Israel’s religious heritage and wisdom. In order to fulfill the demands of his vocation properly, the scribe needed adequate leisure, free from physical fatigue”.

5 „Głównym i kluczowym przesłaniem pierwszego wersetu przedstawiającego postać uczonego w Piśmie (38,24) jako ideału człowieka poszukującego mądrości, jest stwierdzenie, że tylko ten, kto dysponuje wolnym czasem i nie jest całkowicie zaangażowany w pracę fizyczną, która go zupełnie pochłania, może stać się mądrym – zostać nim uczyniony (*sofidzetai*). Jest to pierwszy i konieczny warunek pozwalający zdobyć mądrość. Bez możliwości poświęcenia czasu na szukanie mądrości i dążenia do jej zdobycia, osiągnięcie jej jest niemożliwe”.

kiejs grupy społecznej czy zawodu, ale przede wszystkim odnosząc się do tego, kim jest, jak żyje i co robi.

Pierwszą cechą charakterystyczną uczonego jest poznawanie Pisma, które naznaczone jest wielką pilnością, oddaniem całego swego wnętrza temu zgłębianiu (39,1), to jest początek procesu stawania się mędrce. Jako przedmiot zgłębiania autor wymienia Prawo, mądrość i prorocstwa, co może w czytelniku wzbudzić skojarzenia z trzema częściami Biblii Hebrajskiej (Gammie, 1990, s. 369; Piwowar, 2016d, s. 549). O ile jednak odniesienie do Prawa i prorocstw jest wyraźnym nawiązaniem do dziedzictwa biblijnego Izraela, o tyle wzmianka o mądrości wydaje się mieć szersze znaczenie. Syrach mówi bowiem o poszukiwaniu, zgłębianiu mądrości „wszystkich starodawnych”, co może się też odnosić do pouczeń autorów pogańskich (Piwowar, 2016d, s. 547)⁶. Choć zasadniczym odniesieniem mędrca jest Pismo Święte, to uwagę czytelnika zwraca nie tylko przedmiot zgłębiania, ale też i sposób. Syrach ukazuje pilność i pełne poświęcenie w zgłębianiu Pism mędrca, który „duszę swoją przykładą do rozważania Prawa Boga Najwyższego”, „bada mądrość wszystkich starodawnych”, „zajmuje się prorocstwami” (39,1) (Piwowar, 2016a, s. 544)⁷.

Podobnie w 39,2-3, Syrach wskazuje głębokie, wewnętrzne zaangażowanie uczonego w zgłębianie treści, znaczenia, przesłania poznawanych tekstów: „Zachowuje wypowiedzi sławnych ludzi i wgłębia się w sedno przypowieści. Rozważa ukryty sens przysłów i objaśnia zagadkowe przypowieści”. Pierwszą charakterystyką mędrca jest więc jego osobisty, stały i głęboki kontakt w Pismami. J. Gammie zauważa tu też profesjonalne podejście mędrca do swojego zadania – sugeruje, że mędrzec studiuje i analizuje teksty również pod względem retorycznym, co pozwala dotrzeć do sedna ich przesłania (Gammie, 1990, s. 368).

6 Piwowar stwierdza: „Musimy zwrócić uwagę na zakres syntagmy »wszyscy starodawni«. Posiada ona charakter ogólny i z tego powodu może być odniesiona nie tylko do członków narodu izraelskiego, ale również do ludzi spoza niego. Jeśli owo rozszerzenie zasięgu pola badawczego uczonego w Piśmie jest uzasadnione (trwa ożywiona dyskusja, czy Syrach był tradycjonalistą broniącym kultury i religii izraelskiej, czy też cechowała go otwartość na doświadczenia innych cywilizacji i środowisk), oznaczałoby to, że w celu odnalezienia mądrości autor zachęcałby do szukania jej nie tylko w Prawie, ale również wśród innych narodów. Z powodu braku precyzyjnego określenia znaczenia słów *panōn archaiōn*, możemy odnieść je zarówno do Izraelitów (ta interpretacja jest pewna i niepodważalna), jak i do mędrców spośród innych narodów, żyjących wokół Żydów (interpretacja prawdopodobna, której nie możemy jednak wykluczyć)”.

7 W tym celu Syrach użył czasownika ἐπιδίδωμι („dać”, „oddać”), który podkreśla konieczność pełnego poświęcenia się opisywanej czynności. „W 38,30 mowa jest o oddaniu się pracy garncarza: całe serce swoje odda (*kardian epidōsei*), aby wykończyć polewę, w 39,1 natomiast o mędrce, który oddaje duszę swoją (*tou epididontos tēn psychēn autou*) i zagłębia się w Prawie Najwyższego. Odda on także serce swoje (*tēn kardian autou epidōsei*), aby wstać rano, by zwrócić się do Stwórcy i Pana (zob. 39,5). Czasownik ten określa więc oddanie się czynności, która jest wyjątkowo ważna dla tej osoby, stanowi wręcz najważniejsze zadanie, które powinna realizować i któremu winna poświęcić się całkowicie”.

Znajomość różnych starożytnych form wypowiedzi jest dobrze widoczna w całym dziele Syracha (Snaith, 1974, s. 192)⁸. Mędrzec z Jerozolimy potrafi bardzo zręcznie łączyć różne wymiary mądrości: Bożą i ludzką, dając jednak pierwszeństwo mądrości pochodzącej od Stwórcy (Piwowar, 2016d, s. 557)⁹.

Wykształcenie mędrca i jego doświadczenie są pomocne dla innych. W 39,4 czytamy o służbie mędrca u rządzących oraz o jego podróżach, które mają się przyczynić do powiększenia jego doświadczenia (por. Syr 34,9-13). Służba na dworze królewskim i pobyt w obcym kraju może stanowić aluzję do dwóch mędrców biblijnego Izraela: Józefa Egipskiego i Daniela, którzy słynęli nie tylko z mądrości, ale i ze swej wierności Bogu (Skehan, Di Lella, 1987, s. 452).

Kolejne wersety wskazują źródło aktywności mędrca. Jest nim nie tyle nawet samo studiowanie, ile kontakt z Bogiem, którego mędrzec doświadcza przez modlitwę (39,5). Studiowanie, nauczanie, radzenie mogą łatwo doprowadzić człowieka do rutyny. Otwarcie serca na Boga, modlitwa, uznanie własnej grzeszności stanowią początek do otrzymania niezbędnego obdarowania. Dawcą mądrości jest Bóg, nie można jej sobie dać samemu, ani za pomocą intensywnego studium, ani dzięki nabywanym doświadczeniom, choć na pewno te dwa wymiary są niezbędne w życiu mędrca. Ostatecznie jednak Bóg obdarowuje człowieka mądrością (Beentjes, 2001, s. 277). Według 39,6-8 Boży dar uzdalnia mędrca do potrójnej aktywności. Po pierwsze, mędrzec sam będzie tworzył dzieła mądrości, w których będzie obecna modlitwa uwielbienia (por. 39,6cd), po drugie, mędrzec będzie sam uczestniczył w Bożych tajemnicach, które medytował (por. 39,7), po trzecie, doprowadzi innych do tej mądrości (por. 39,8) (Skehan, Di Lella, 1987, s. 452).

W konsekwencji mędrzec zyskuje chwałę i pamięć wśród potomnych – jego imię nie będzie zapomniane zarówno za życia, jak i po śmierci (39,9-11) (tamże). Nagroda przygotowana dla mędrca przypomina tu opis chwały przygotowanej dla bohaterów *Pochwały ojców* (Syr 44–49). Końcowe wersety wprowadzające do *Pochwały ojców* (44,10-13) zwracają uwagę na potomstwo i następców sławnych bohaterów. Kim są zatem ci, okreśłani mianem „potomstwa i następców”? Są to słuchacze, uczniowie, do których Syrach kieruje swe pouczenia (Wright, 2006, s. 318). Mędrce można stać się tu i teraz, przyjmując wskazane wyżej wymogi. Zdobyć mądrości jest jednak procesem, który powinien zacząć się w młodości i trwać do końca życia. Człowiek nigdy nie osiągnie pełni mądrości, może jednak

8 Syrach odnosi się tu do całej ustnej tradycji interpretacyjnej, która znalazła w II w. po Chr. swoje odzwierciedlenie w Misznie.

9 „Mądrość ludzka pomaga poznać i lepiej zrozumieć Boską, ta druga zaś uszlachetnia i podnosi na wyższy poziom pierwszą”.

poznawać ją coraz bardziej i wnikać w nią coraz głębiej. Może też odrzucić drogę mądrości, nie zaakceptować podjęcia i wytrwania w trudzie jej zdobywania. Choć jest to wymagająca droga, zmuszająca do ograniczenia lub zaprzestania innych aktywności, to jednak dla odważnych i wytrwałych stoi ona otworem. Syrach pozostawia więc czytelnika w swoistej ambiwalencji: możesz starać się o zdobycie mądrości, ale bez podjęcia związanego z tym trudu mądrość będzie dla Ciebie niedostępna (Piwowar, 2015, s. 134–135)¹⁰. Autor promuje ideał mędrca, stawia go na równi z wielkimi bohaterami przeszłości. Jest to swoista promocja tego „modelu” w czasach współczesnych Syrachowi, a w tym przypadku Syrach mówi też o sobie (Beentjes, 2001, s. 275, 280). A zatem ideał mędrca w Księdze Syracha nierozzerwalnie wiąże się z samym autorem dzieła, jak i z odbiorcami jego pouczeń (Wright, 2008, s. 171)¹¹.

SYRACH JAKO MĘDRZEC

Syrach objaśnia tożsamość i aktywność mędrca przy okazji różnych napomnień. Jednak pojawiają się w księdze teksty mające charakter autobiografii, co wynika z użycia w wypowiedziach 1 osoby w 1. poj. Spośród tych wypowiedzi zostaną przedstawione te, które bezpośrednio odnoszą się do omawianego przez nas zagadnienia (Wright, 2008, s. 171–178).

Mędrzec z Jerozolimy, podobnie jak czyni to Księga Przysłów, posługuje się obrazem personifikowanej mądrości. W Księdze Przysłów ta mądrość woła na ulicach (1,20) i przy bramach (1,21), zapraszając wszystkich do przyjmowania jej daru. W Księdze Syracha zamieszkuje ona w świątyni jerozolimskiej (24,10–11), wciela się w Księgę Prawa (24,23–24) i ukrywa pod metaforą ożywiającej wody (24,25–29). W Syr 24,30 autor włącza siebie w tę złożoną metaforę i przedstawia się jako przedłużenie rzeki mądrości: „Ja zaś jestem jak kanał doprowadzający wodę z rzeki, jak wodociąg prowadzący ją do ogrodu”. Obraz przedłużenia rzeki przez doprowadzający wodę kanał podkreśla kontynuację między mądrością a nauczaniem mędrca. To nauczanie następnie poszerza się, gdyż kanał staje się rzeką, a rzeka morzem

10 „Mądrość jest przeznaczona tylko dla nielicznych. Możemy nawet mówić o pewnym ekskluzywizmie mądrości. Jest ona dostępna dla każdego bez względu na pochodzenie, status społeczny czy jakiegokolwiek inne uwarunkowania zewnętrzne, osiągnięcie jej zależy tylko i wyłącznie od postawy (dyspozycji) wewnętrznej człowieka (gotowość podjęcia trudów i wysiłków oraz cierpliwość). Tylko nieliczni spełniają powyższe wymagania, a co za tym idzie niewielu jest tych, którzy osiągają mądrość”.

11 “In this manner, the sage’s adoption of the role of father is closely linked with the first-person passages in which Ben Sira constructs his ideal sage, an ideal that also serves as an exemplar. These passages, to which I now turn, operate on two levels: (1) they speak directly to the student of the accomplishments of the sage and (2) they are Ben Sira’s self-presentation as the ideal sage who has himself reached the goal of acquiring wisdom”.

(por. 24,31). Mędrzec zostaje więc zidentyfikowany z mądrością, której naucza, a zarazem otrzymuje pełną autoryzację do jej nauczania. Ale mądrość ta nie pochodzi od niego samego, jest to Boża mądrość Tory (Skehan, Di Lella, 1987, s. 337)¹². Co więcej, jego pouczenie otrzymuje nazwę „proroctwa” (24,33) przekazanego przysłym pokoleniom (Wright, 2006, s. 317). Może to oznaczać identyfikację mędrca z dawnymi prorokami, którzy otrzymywali objawienie bezpośrednio od Boga, lub nazywanie „proroctwem” przekazywaną przez mędrca interpretację Tory (Beentjes, 2006, s. 135–150; Skehan, Di Lella, 1987, s. 337; Wright, 2008, s. 173). Celem aktywności Syracha jest przekaz mądrości ukierunkowany na uczniów: „Zobaczcie, że nie trudziłem się dla siebie, lecz dla wszystkich, którzy szukają mądrości” (24,34).

Zdobywanie mądrości nie jest więc celem samym w sobie – mędrzec spełnia swoje zadanie wtedy, gdy przekazuje mądrość innym. W Syr 33,16-18 autor znów stawia siebie w szeregu przekazicieli tradycji: „I ja ostatni czuwający, jak zbierający po dokonujących winobrania” (33,16). Mędrzec jawi się tu jako strażnik, czuwający (ἡγρούπιησα od ἀγρουπνέω), co znów nawiązuje do obrazu proroka czuwającego nad bezpieczeństwem ludu. Jednocześnie mędrzec skrzętnie zbiera i gromadzi to, co pozostało po obfitym plonie (Skehan, Di Lella, 1987, s. 401; Oesterley, 1912, s. 212)¹³. Jego trud ponownie zostaje ukierunkowany na potomnych: „Rozważcie, że trudziłem się nie tylko dla siebie, lecz dla wszystkich, którzy szukają wiedzy” (33,18).

W Syr 39,12 autor porównuje siebie do księżyca w pełni, „pełnego swych rozważań” (por. 39,12), co podkreśla pełnię poznania, dokładniejszą wiedzę, co symbolizuje mocne światło księżyca w pełni (Skehan, Di Lella, 1987, s. 552)¹⁴. Przyjmując jego pouczenia, słuchacze rozwiną się jak „róża zasadzona nad strumieniem wody” (39,13a), „jak kwiat lilii” (39,14b), wydadzą „woń przyjemną jak Liban” (39,14a), co jest obrazem korzyści, jaką odnoszą uczniowie dzięki pouczeniom mędrca: siła życia, wigor, piękno, rozkwit życia (Wright, 2008, s. 174).

Również końcówka księgi zawiera elementy autobiografii mędrca. W 50,27-28 oprócz podpisu autora pod swoim dziełem znajduje się odniesienie

12 “Ben Sira’s »teachings« (v 32a) are not really his own, nor are they to be viewed as a personal achievement (like Aristotle’s); but rather his wisdom is simply the Torah, which he learned from his glorious tradition, and of which he was the first to benefit”.

13 Obraz ten nawiązuje do skrzętnego zebrania tradycji i mądrości wcześniejszych ksiąg biblijnych, zwłaszcza Księgi Przysłów. Syrach uważa siebie za ostatniego w długim szeregu nauczycieli mądrości. Jest to możliwe dzięki jego długiemu i wytrwałemu studium Pism, co ostatecznie nie tylko buduje jego własną mądrość, ale jest trudem dla pożytku innych.

14 “The »full moon at the holy-day season« (50:6b; cf. NOTE) is a reference to the feasts of Passover and Tabernacles, both of which began at the full moon”.

do zawartości pouczeń Syracha, które są „nauczaniem mądrości” i „mądrością serca”. W Syr 24,23 mądrość zawierała się w Księdze Prawa, teraz przedłuża swoją obecność w przekazie mędrca, który jest „mądrością nauki i rozumu” oraz „mądrością serca”, mędrzec w pełni z nią się identyfikuje („ja Jezus, syn Syracha, syna Eleazara, jerozolimczyk”) (50,27). Do przyjęcia pouczeń zaprasza wszystkich: „Szczęśliwy, kto wprowadzi ją w życie, przykładając do niej serce, stanie się mądry” (50,28). Szczęście przyjmującego naukę odwołuje się do Ps 1,1, gdzie pojawia się pochwała człowieka medytującego Torę (Oesterley, 1912, s. 345). Pouczenia mędrca wydają się podobnym obdarowaniem, wymagającym gorliwego przyjęcia sercem i zastosowania w swoim życiu, co staje się gwarancją szczęścia. Odnosząc te słowa do wcześniejszej krytyki narodów pogańskich (50,25-26), ma się wrażenie, że mądrość oparta na Torze, którą proponuje mędrzec, sprzeciwia się pogańskim propozycjom i pokusie hellenizacji propagowanych przez sąsiadów Izraela (Skehan, Di Lella, 1987, s. 559; Pudełko, 2015, s. 168–187).

Podobnie w poemacie kończącym całą księgę (51,13-30) Syrach dzieli się swoją pasją zdobywania mądrości i przekazywania jej innym (Skehan, Di Lella, 1987, s. 576; Piwowar, 2014, s. 57–96). W pierwszej części wyznania (51,13-22) autor dzieli się własnym doświadczeniem zdobywania mądrości i trudem z tym związanym. Oprócz trudów i wyrzeczeń mędrzec otrzymał obdarowanie, którego Bóg udziela przez modlitwę (Piwowar, 2014, s. 64). Syrach dzieli się swoim doświadczeniem z młodości i zaprasza kolejne pokolenia do wchodzenia na drogę mądrości, co jest przedmiotem drugiej części tego poematu (51,23-30), który ma nie tylko autobiograficzny charakter, ale stanowi rodzaj swoistej zachęty (Piwowar, 2014, s. 82). Czytelnik ma się przekonać, że również jego mistrz miał swoje „trudne początki” w zdobywaniu mądrości. Okazał się jednak na tyle wierny i wytrwały, że może stać się przekazicielem mądrości i „ojcem” dla swoich uczniów (Wright, 2008, s. 178). Ostatecznie Syrach wskazuje w tym fragmencie dwa sposoby zdobycia mądrości: przez indywidualne poszukiwanie, co stanowi drogę trudniejszą, lub poddanie się kierownictwu mądrego nauczyciela, co daje większą pewność w dotarciu do celu (Piwowar, 2014, s. 94)¹⁵.

15 „Pierwszą moglibyśmy nazwać prywatną. Jest to osobiste jej poszukiwanie. Autor wskazał tym, którzy wybiorą właśnie tę drogę, środki konieczne do zrealizowania wyznaczonego zadania. Przedstawił także dary, którymi mądrość obdarza tego, kto ją posiada. Drugą drogę wiodącą do mądrości moglibyśmy nazwać instytucjonalną. Polega ona nie na osobistym szukaniu mądrości, lecz na skorzystaniu z doświadczenia mędrca i wstąpieniu do jego szkoły, w której przekazuje on swym uczniom mądrość zdobytą wcześniej przez niego. Zarówno pierwsza, jak i druga droga prowadzą do tego samego rezultatu, czyli do zdobycia mądrości. Różnią się tylko metodą osiągnięcia celu. Pierwsza wydaje się dłuższa, trudniejsza i wymagająca większego wysiłku od tego, kto jej szuka. Druga zaś łatwiejsza, szybsza i pewniejsza, ponieważ uczeń jest prowadzony przez mistrza”.

MĘDRZEC JAKO OJCIEC

Syrach w swych pouczeniach często zwraca się do swoich słuchaczy: „dziecko” (18 razy τέκνον: 2,1; 3,12.17; 4,1; 6,18.23.32; 10,28; 11,10; 14,11; 16,24; 18,15; 21,1; 31,22; 37,27; 38,9.16; 40,28), „dzieci” (3 razy τέκνα: 3,1; 23,7; 41,14), jeden raz „synu” (υἱέ: 7,3). Jednak zwłaszcza formuła sapiencjalna τέκνον jest tutaj wiodąca¹⁶. Nie oznacza to automatycznie, że Syrach zwraca się do własnych dzieci. W literaturze mądrościowej zwrot ten oznaczał relację nauczyciel – uczeń. Bardzo ważne jest, że użycie tego zwrotu następuje w wołaczu. W ten sposób mędrzec nawiązuje osobistą relację z uczniem, wykazuje głębokie zatroskanie o jego rozwój (Piwowar, 2015, s. 118)¹⁷. Co więcej, Syrach dokonuje swoistej „nobilacji” swoich uczniów przez tak bezpośrednie zaproszenie do przyswajania sobie jego wartości i do ich interioryzacji. W Syr 3 znajdujemy długi poemat dotyczący relacji rodzinnych, których podstawą jest autorytet rodziców wobec dzieci ustanowiony przez samego Boga (por. 3,2). A zatem Syrach przejmuje „ojcowski” autorytet nad uczniami, który ustanowił sam Bóg (Wright, 2008, s. 169; Perdue, 2005, s. 137). Jakie to ma znaczenie w związku z obrazem mędrca? W relacjach rodzinnych wychowanie dzieci polegało na tym, że w pewnym momencie zajmowały one miejsce swoich rodziców – syn sam stawał się ojcem, a córka matką. Przenosząc ten obraz na relację nauczyciel – uczeń, kształcenie ucznia idzie w tym kierunku, aby i on kiedyś sam stał się mędrce (Wright, 2008, s. 170–171)¹⁸. Wskazuje to na powszechne zaproszenie do zdobywania mądrości.

Zadanie mędrca stanowi długi trudny proces wzrostu i kształtowania, który trwa do końca życia człowieka. Choć to zadanie wymaga przygotowania i wysiłku, nie może być sprowadzone do jednego z wielu, choć może bardziej pre-

16 W ten sposób zwraca się również Matka Lemuela z pouczeniem do swego syna, króla, por. Prz 31,2.

17 „Dzięki tej formie apelatywnej mędrzec nawiązuje interpersonalną relację, która pozwala zrozumieć osobie, do której się zwraca, wielkie zatroskanie o nią i ogromną życzliwość wobec niej. Ma to na celu pozyskanie nie tylko uwagi, ale i życzliwości młodzieńca, do którego mistrz kieruje swą naukę. Dzięki czemu autor wzbudza w słuchaczy poczucie bezpieczeństwa i pragnienie zawierzenia nauczycielowi, który jest przejęty losem swego ucznia. W dalszej kolejności prowadzi to do większego zaangażowania się młodego człowieka w proces wychowania, co jest również ważnym celem mędrca”.

18 “The sage sets himself up as one who should be emulated. In other words, his goal is for students not only to do as he says, but to do as he does. Fathers expect their children to internalize their values in order to resist any external attempts to subvert them, and ultimately the children will be able to take their father's place and preserve their father's memory in the community (see 30:4–6). In this manner, the sage's adoption of the role of father is closely linked with the first-person passages in which Ben Sira constructs his ideal sage, an ideal that also serves as an exemplar”.

stiżowego zawodu czy pracy. Bycie mędrce wymaga wielkich poświęceń, być może nawet rezygnacji z innych zajęć, ale jest bardziej powołaniem niż zawodem. Wykonywanie tej profesji to nie tylko techniczna znajomość Pism czy elokwencja w ich przekazie, ale to odzwierciedlenie własnej relacji z Bogiem – źródłem i dawcą mądrości. A zatem tożsamość mędrca wiąże się z otwartością człowieka na dar Boga i podjęcie tego daru, z osobistym zaangażowaniem.

Syrach w swej księdze dzieli się z czytelnikiem osobistym doświadczeniem zdobywania mądrości i „stawianiem się” mędrce. Wskazuje na trudy początków, radość z owoców tego wysiłku i konieczność dzielenia się zdobytą i otrzymaną mądrością. Życie mędrca jest dla jego uczniów. Dopiero wtedy mędrzec dochodzi do pełni swej tożsamości, gdy staje się duchowym ojcem swoich uczniów, dzieląc się zarówno mądrością, jak i własnym życiem i doświadczeniem Boga.

Stawanie się mędrce można porównać do kroczenia właściwą ścieżką (por. Syr 32,20-22). Ścieżka powstaje, gdy wiele stóp podąża w tym samym kierunku przez dłuższy czas. Podobnie jest ze zdobyciem mądrości. Wymaga to ukierunkowania i czasu. Jest to niestrudzona wędrówka ścieżką, którą już wcześniej wydeptali inni.

Bibliografia:

- Bardski, K. (2012). Duchowa wędrówka mędrca: od pragnienia mądrości do uwielbienia Boga. Tekst i struktura literacka Syr 14,20–15,10. W: R. Bartnicki (red.) *Studia z bibliistyki*. T. VIII (s. 9–24). Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Beentjes, P.C. (2001). Scripture and Scribe: Ben Sira 38;34c-39:11. W: K.A. Deurloo (red.), *Unless Some One Guide Me...*(s. 273–280). Maastricht: Utigeverij Shaker Publishing.
- Beentjes, P.C. (2006). Prophets and Prophecy in the Book of Ben Sira. W: M.H. Floyd (red.), *Prophets, Prophecy, and Prophetic Texts in Second Temple Judaism* (s. 135–150). London: T & T Clark 2006.
- Begg, C. (1988). Ben Sira's Non-mention of Ezra. *BN* (42), 14–18.
- Brzegowy, T. (2007). Ideał uczonego na podstawie Księgi Syracha. *Studia Nauk Teologicznych* (2), 363–379.
- Gammie, J.G. (1990). The Sage in Sirach. W: *The Sage in Israel and the Ancient Near East*. (s. 355–372). Winona Lake: Eisenbrauns.
- Höffken, P. (1975). Warum schwieg Jesus Sirach über Esra?. *ZAW* (87), 184–202.
- Lichtheim, M. (1976). *Ancient Egyptian Literature. The New Kingdom*. T. 2. Berkeley: University of California Press.

- Oesterley, W.O.E. (1912). *The Wisdom of Jesus the Son of Sirach or Ecclesiasticus*. Revised Version with introduction and notes. Cambridge: Cambridge University Press.
- Perdue, L.G. (2005). Ben Sira and the Prophets. W: J. Corley (red.), *Intertextual Studies in Ben Sira and Tobit* (s. 132–154). Washington: Catholic Biblical Association of America.
- Piowar, A. (2011). Dlaczego Syrach pominął Ezdrasza w Pochwale Ojców (Syr 44–50)? *BibAn*, 1 (1), 103–129.
- Piowar, A. (2014). Dwie drogi prowadzące do odnalezienia mądrości według Syracha. Analiza egzegetyczno-teologiczna Syr 51,13-30. *BibAn*, 4 (1), 57–96.
- Piowar, A. (2015). Zdobyć mądrości według Syracha (Syr 6,18-37). Cz. I: Przyjęcie wychowania prowadzi do osiągnięcia mądrości (Syr 6,18-22). *BibAn*, 5 (1), 11–135.
- Piowar, A. (2016a). Zdobyć mądrości według Syracha (Syr 6,18-37). Cz. III: Środki konieczne do zdobycia mądrości (6,32-37). *BibAn*, 6 (1), 73–105.
- Piowar, A. (2016b). Mędrzec – ideał człowieka poszukującego mądrości (Syr 14,20–15,10). Cz. I: Działanie mędrca (Syr 14,20-27). *BibAn*, 6 (2), 183–225.
- Piowar, A. (2016c). Mędrzec – ideał człowieka poszukującego mądrości (Syr 14,20–15,10). Cz. II: Działanie mądrości i przestroga skierowana do grzesznika (Syr 15,1-10). *BibAn*, 6 (3), 357–417.
- Piowar, A. (2016d). Uczony w Piśmie – ideał człowieka poszukującego mądrości (Syr 38,24; 39,1-11). *BibAn*, 6 (4), 527–600.
- Pudełko, J. (2015). Pochodzenie Samarytan z ich obraz w Syr 50,25-26. *WST*, 28 (1), 168–187.
- Skehan, P.W., Di Lella, A.A. (1987). *The Wisdom of Ben Sira*. AB 39. New York: Doubleday.
- Snaith, J.G. (1974). *Ecclesiasticus. Or the Wisdom of Jesus, Son of Sirach*. The Cambridge Bible Commentary on The New English Bible, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wright III, B.G. (2006). From Generation to Generation: The Sage as Father in Early Jewish Literature. W: C. Hempel (red.), *Biblical Traditions in Transmission* (s. 309–332). Leiden: Brill.
- Wright III, B.G. (2008). Ben Sira on the Sage as Exemplar. W: B.G. Wright (red.), *Praise Israel for wisdom and instruction. Essays on Ben Sira and Wisdom, the Letter of Aristeas and the Septuagint* (s. 165–182). Leiden–Boston: Brill.

THE SAGE: AN IDEAL FOR THE CHOSEN FEW? THE IDENTITY OF THE SAGE IN THE BOOK OF SIRACH

SUMMARY

To be a scribe and a sage was an ideal for men of Israel who desired to approach God and participate in his wisdom. Was it possible for everybody? The article presents, in a synthetic way, the identity of the sage as described in the Book of Sirach. The calling of the sage implies a long and hard process of formation and growth, which continues until the end of his life. This calling, while requiring preparation and effort, must not be reduced to one of many – perhaps a bit more prestigious – professions and jobs. In his Book, Sirach shares with the reader his personal experience of acquiring wisdom and “becoming” a sage. He points at hard beginnings, at enjoyment of the fruit of his efforts, and finally at the necessity for sharing his acquired and received wisdom. It is only after the sage shares his wisdom with his disciples that he achieves the fullness of his identity. He then becomes a spiritual father of his disciples, sharing his wisdom as well as his own life and experience of God.